

E/P

Szkice o literaturze
„elitarnej” i „popularnej”

PRACE
NAUKOWE

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 3205

Ewa Bartos

E/P

Szkice o literaturze
„elitarnej” i „popularnej”

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
Marek Piechota

Recenzent
Tomasz Stępień

Spis treści

Słowami innych	7
Od autorki	11

I

Dramat (nie)wyrażonego	17
O doświadczeniu śmierci w twórczości Tadeusza Różewicza	
Anatomia oka	37
O Różewiczowskim postrzeganiu	
Odpowiedź Różewicza	53
Wokół poematu <i>Kryształowe wnętrze brudnego człowieka</i>	
Nie-znośna obecność w dźwięku	63
O teorii wiersza Ryszarda Milczewskiego-Bruno	

II

„Nieśmiertelny romans”	77
Kilka uwag o <i>Trędowatej</i> Heleny Mniszkówny	
Podglądanie	89
O <i>Kamiennych tablicach</i> Wojciecha Żukrowskiego	
Papierowy romans	105
O <i>Pestce</i> Anki Kowalskiej	
„Nieprawdziwy Kraj Prawdziwy”	127
Stanisława Dygata doświadczenie Ameryki	

III

Gombrowicz i Czysta Forma	139
O zapomnianym szkicu Józefa Bujnowskiego	

Paradoksy	153
Wokół recepcji twórczości Zdzisława Stanisława Pietrasa	
Nota bibliograficzna	161
Indeks nazwisk	167
Summary	169
Zusammenfassung	173

Słowami innych

Tyle stronic, tyle książek będących ongiś źródłem naszych emocji, i które czytamy znowu, aby studiować charakter przysłówków czy cechy przymiotników!

Emil Cioran¹.

Człowiek przeciętny oceni dzieło według doznanej przyjemności, tj. zbieżności wrażenia ze swym nastawieniem ruchowym, czyli zainteresowaniem, ujmie je jak każdy przejaw życia z całym zapasem emocji; krytyk natomiast zawodowy będzie starał się wyjść poza to prymitywne wzruszenie, oczyścić je z sugestywnej nieraz satysfakcji i wydobyć z niego przesłanki sądów możliwie obiektywnych, pozbawionych wpływu elementarnych wrażeń.

Łatwo to sprawdzić doświadczalnie na lekturze romansów awanturniczych. Czytają je krytycy, czyta je lud. W obydwu wypadkach lektura jest pochłaniająca. [...] Wytrawny krytyk intelektualista czyta Jacka Londona lub Wallace'a z taką samą satysfakcją, co kupiec, motywując to potrzebą rozrywki, odpoczynku; w istocie jednak jest zaciekawiony i często czyta z większą rozkoszą te piętnowane przez siebie skądinąd bajdy niż wspaniałe romanse Conrada. Nie wpływa to jednak na jego sąd o Jacku Londonie. Potępi go przy pierwszej sposobności za niewybredną fabułę, monotonię pomysłów, ograniczoną ilość środków ekspresji, słaby język, ale... po gruntownym przeczytaniu. Inaczej robotnik lub uczeń! – Nie będzie w nich tego rozdwoje-

¹ E. CIORAN: *Sylogizmy rozpaczy*. Przeł. I. KANIA. Warszawa 2009, s. 5–6.

nia między lekturą a sądem, między zainteresowaniem a opinią; sąd będzie tu rezultatem bezpośrednim doznanej emocji.

Stanisław Baczyński².

Pisałem kiedyś, że wśród odbiorców (a i twórców) sztuki odróżniam dwa typy: człowieka prostego i prostaka. Człowiek prosty tworzy sztukę, prostak kicz i szmirę. Sądźcie, że odróżnić jednego od drugiego niełatwo? Jakie kryterium? [...] Prostack nie patrzy na obraz, lecz na rzecz przedstawioną, słucha, żeby sobie przypominać swoje uczucia, a nie żeby słyszeć muzykę, nie odczuwa poezji, lecz „nastroje” itd. Człowiek prosty [...] odróżnia rzecz sztuki od zwykłej rzeczy. [...] W sztuce znaczy tylko coś już **powiedziane**. Powiedzieć owo **co** językiem w sztuce nie szanowanym – to nie powiedzieć nic.

Julian Przyboś³.

Między ontologią dzieła sztuki a „losami” egzystencji poszczególnych dzieł nie ma żadnej logicznej sprzeczności. Między ontologiczną dyrektywą dzieła a wciąż zmienną recepcją poszczególnych dzieł istnieje nie sprzeczność, lecz **nieustanne napięcie**. I za sprawą tego właśnie napięcia rozmaite typy utworów bądź konkretne grupy tekstów albo **stają się** literaturą **sezonu**, albo **tracą** popularność; ich potencjalna właściwość istnienia na prawach literatury popularnej bądź występuje na powierzchni, bądź „zamiera” w głębi dzieła; nigdy jednak, w przypadku utworów autentycznie wartościowych, nie ginie bezpowrotnie. Inaczej mówiąc: pojęcie „literatura popularna” nie może funkcjonować na prawach nazwy **uniwersalnej odmiany** literatury artystycznej, w szczególności zaś nie można pojmować tych słów jako synonimu „literatury drugorzędnej”, nie rządzą tu bowiem prawa specjalne, zasadniczo odmienne od tych, jakie potrafimy wykryć w literaturze w ogóle. „Literatura popularna” natomiast

² S. BACZYŃSKI: *Pisma krytyczne*. Wyboru dokonał i wstępem poprzedził A. KIJOWSKI. Warszawa 1963, s. 206–207.

³ J. PRZYBOS: *Przeciwko wszystkojednictwu, czyli o szmirze*. W: IDEM: *Sens poetycki*. T. 2. Wyd. 2 powiększone. Kraków 1967, s. 54–55. – Podkr. – E.B.

winna być każdorazowo **znakiem sytuacji** pewnej części dzieł, którym w tym właśnie momencie, w danym społeczeństwie i w danym układzie komunikacji literackiej, udało się zrealizować pełnię swych potencjalnych możliwości recepcyjnych.

Edward Balcerzan⁴.

W S/Z zaproponowane zostało przeciwstawienie: czytelne/pisalne. Czytelny jest tekst, którego nie mógłbym napisać na nowo (czy mogę dziś pisać jak Balzac?); pisalny jest tekst, który czytam z trudem, a nawet całkowicie zmieniam przy nim swój sposób czytania. Przychodzi mi teraz do głowy (podpowiadają mi to pewne teksty, które otrzymuję), że istnieje być może trzecia jednostka tekstowa... [...] **Przyjmowalne** to nieczytelne, które daje się przyswoić, płomienny tekst tworzony poza jego wszelkim prawdopodobieństwem i którego funkcja – jawnie podejmowana przez jego skryptora – polegałaby na podważaniu merkantylnego przymusu ciężącego nad pismem; taki tekst, prowadzony, umacniany przez myśl o niepublikowalności, wymagałby następującej odpowiedzi: nie mogę przeczytać ani napisać tego, co tworzysz, ale to przyjmuję, tak jak ogień, narkotyk, tajemniczą dezorganizację.

Roland Barthes⁵.

⁴ E. BALCERZAN: *Przez znaki. Granice autonomii sztuki poetyckiej. Na materiale polskiej poezji współczesnej*. Poznań 1972, s. 256–257. – Podkr. – E.B.

⁵ R. BARTHES: *Roland Barthes*. Przeł. T. SWOBODA. Gdańsk 2011, s. 130. – Podkr. – E.B.

Od autorki

I

E/P. Szkice o literaturze „elitarnej” i „popularnej” to zbiór interpretacji poszukujących w tekstach autorów różnych obie-
gów czytelniczych śladów wyjątkowości. Część pierwsza dotyczy
poezji, druga prozy, trzecia krytyki.

Część pierwszą rozpoczyna szkic *Dramat (nie)wyraź-
nego. O doświadczeniu śmierci w twórczości Tadeusza Różewi-
cza*, w którym mowa jest o traumie nieobecności, wyrażanej
w języku. W *Anatomii oka. O Różewiczowskim postrzeganiu* pod-
jęto próbę zgłębienia i rozpoznania, w jaki sposób autor *Karto-
teki* spogląda na świat, a także dlaczego tak często robi to z per-
spektywy „ciemności”. W szkicu *Odpowiedź Różewicza. Wokół
poematu Kryształowe wewnątrz brudnego człowieka* przywołany
został poetycki dialog Adama Ważyka i Tadeusza Różewicza,
ciekawa, a także ostra, zapisana w wierszu wymiana poglądów
politycznych i moralnych. Dopełnieniem części Różewiczow-
skiej jest szkic *Nie-znośna obecność w dźwięku. O teorii wiersza
Ryszarda Miłczewskiego-Bruno*, który jest próbą spojrzenia na
poetę popularnego w latach 60. i 70. XX wieku.

Szkic „*Nieśmiertelny romans*”. *Kilka uwag o „Trędowatej”
Heleny Mniszkówny*, otwiera drugą część książki, autorka sku-
pia się w nim na interesującej ją w tej lekturze kreacji głów-
nej bohaterki. Funkcjonuje ona w powieści jako Girardowski
koziół ofiarny, postać tragiczna, która musi zginąć. Kolejne dwa

teksty to także interpretacje znanych i lubianych przez czytelników romansów. *Podglądanie. O „Kamiennych tablicach” Wojciecha Żukrowskiego* to szkic, w którym prześledzono wątki szpiegowskie i wpływ, jaki na bohaterów powieści ma perspektywa voyeura. *Papierowy romans. O „Pestce” Anki Kowalskiej* to próba spojrzenia na jedyną w dorobku poetki powieść przez zmiany, jakie zachodzą w strukturze znaczeniowej romansu. Przyjmie się tu, że pisarka pokazuje możliwe scenariusze relacji miłosnych zachodzących między głównymi bohaterami powieści. Część drugą kończy nietypowy romans, rozgrywający się pomiędzy czytelnikami a autorem. „*Nieprawdziwy Kraj Prawdziwy*”. *Stanisława Dygata doświadczanie Ameryki* to krótka analiza sposobu, w jaki autor *Jeziora Bodeńskiego* uwodzi czytelników w swoich felietonach i artykułach z podróży, przenosząc czytelnika do świata, gdzie realna podróż miesza się z wyobrażeniową kreacją Ameryki.

Na część trzecią składają się dwa teksty. Są one próbą przyjrzenia się specyficznemu związkowi, jaki wytwarza się pomiędzy badaczami literatury i krytykami, a samym dziełem. Tak więc, *Gombrowicz i Czysta Forma. O zapomnianym szkicu Józefa Bujnowskiego* to przypomnienie lektury, w której badacz chce związać dwóch uznanych twórców: Witolda Gombrowicza i Stanisława Ignacego Witkiewicza. Pojęcie Czystej Formy służy tu do analizy twórczości autora *Ferdydurke*. Jeśli szkic o Bujnowskim jest swego rodzaju przypomnieniem sposobu myślenia badacza emigracyjnego, to kończący książkę tekst *Paradoksy. Wokół recepcji twórczości Zdzisława Stanisława Pietrasa* jest podróżą przez świat recenzji w stronę chętnie kiedyś czytanych powieści historycznych. Tutaj krytyka lub akceptacja popularnych opowieści historycznych miała swoją podstawę nie tylko w horyzoncie oczekiwań czytelniczych, ale także w horyzoncie oczekiwań polityki kulturalnej państwa.

II

Umberto Eco napisał:

Obawa, że nie da się wypowiedzieć wszystkiego, ogarnia człowieka nie tylko w obliczu nieskończoności nazw, ale i bezkresu rzeczy. Historia literatury pełna jest **obsesyjnych kolekcji** przedmiotów¹.

Słowa te dobrze charakteryzują paradoksalną konstrukcję mojej książki. Postmodernizm wytrącił badaczy literatury z klasycznego porządkowania tekstów kultury. Zanik kanonu, a także dewaluacja podziału literatury na „wysoką” i „niską”, albo wyraźniej: na „elitarną” i „popularną”, sprawiły, że ta „elitarność” i „popularność” właśnie stały się przedmiotem metodologicznego sporu. Również tytuł mojej książki, nawiązując do klasycznego „rozdziału” tekstów literackich, jednocześnie go kwestionuje. „Elitarność” i „popularność” wzięta w cudzysłów, w epistemologiczny nawias, zawiesza i neguje zarazem możliwość powrotu do klasycznego podziału literatury.

W szkicu *Po roku 1989. Jak możliwa jest synteza literatury polskiej* Marian Kisiel napisał w odniesieniu do faktów i zjawisk kultury literackiej kończącego się wieku XX:

Pytania są każdorazowo te same: czy zjawiska, zdarzenia i fakty pisarskie czasu, do którego się odnosimy, przetrwały bezlitosny napór innych zjawisk, zdarzeń i faktów; czy kryteria, jakie stosowano przy ich ocenie nie miały charakteru unikalnego; czy postulaty, jakie stawiano literaturze osadzano w szerokiej perspektywie kultury, czy też formułowano je z pozycji wąskiego partykularza; czy talenty, na jakie stawiano, potwierdziły swoją klasę².

¹ U. ECO: *Szaleństwo katalogowania*. Przeł. T. KWIECIEŃ. Poznań 2009, s. 67. – Podkr. – E.B.

² M. KISIEL: *Po roku 1989. Jak możliwa jest synteza literatury polskiej*. W: IDEM: *Critica varia*. Katowice 2013, s. 55.

Wątpliwości te są uniwersalne, głęboko wryte we współczesny sposób myślenia o świecie i literaturze. Badacz przedstawił sześć sposobów podejścia do literatury, pisał o projekcie historyczno-literackim, pytał o kanon, arcydzieło, czytelnika, geografę literacką oraz o relację kraj – emigracja. W zakończeniu swego szkicu Kisiel konstatował:

Tych sześć projektów otwiera pytanie o granice naszego poznania, naszej otwartości na poznanie i o poznanie samo. Cokolwiek mówimy o literaturze, wiąże się w supeł większy. Synteza nie jest jakimkolwiek gwarantem pewności. Jest wszakże propozycją uporządkowania tego, co układa się w ciąg lub ciągi znaczeń. Z krótkiej perspektywy nie zdajemy sobie sprawy z tego, że to się jednak – mimo nas – układa w spójną całość³.

E/P. Szkice o literaturze „elitarnej” i „popularnej” są reprezentacją lektury, której towarzyszyła świadomość, iż obsesyjne budowanie „historii” i „kolekcji” nowych katalogów dzieł literackich przeminęło, a „synteza nie jest jakimkolwiek gwarantem pewności”. A przecież nie wierzę w możliwość istnienia badań literackich poza porządkiem historycznym i modnymi metodologiami. To one pozwalają nam rozumieć świat i tworzyć narzędzia, za pomocą których go opisujemy.

Te dwie refleksje towarzyszyły mi przy konstruowaniu zbioru moich szkiców. Mam także nadzieję, że – mówiąc słowami Mariana Kisiele – szkice te – pomimo swojej różnorodności – „układają się w spójną całość”.

³ Ibidem, s. 63.

Nota bibliograficzna

Prace tworzące niniejszą książkę były – z wyjątkiem szkicu o *Trędowatej* Heleny Mniszkówny – już wcześniej publikowane w tomach zbiorowych lub do nich są skierowane. Na użytek obecnej publikacji zostały jeszcze raz przejrzone i poprawione. Poniżej podaję miejsca pierwodruków:

- Anatomia oka, czyli o Różewiczowskim postrzeganiu.* W: *Różewicz: dodawanie.* Red. E. BARTOS, M. CUBER. Katowice 2012, s. 13–25.
- Dramat (nie)wyrażonego. O doświadczeniu śmierci w twórczości Tadeusza Różewicza.* W: *Doświadczając. Szkice o twórczości (anty)modernistycznej.* Red. E. BARTOS, M. KŁOSIŃSKI. Katowice 2014 [w druku].
- Nie-znośna obecność w dźwięku. O teorii wiersza Ryszarda Miłczewskiego-Bruno.* W: *Na boku. Pisarze teoretykami literatury?* T. 3. Red. A. SZAWERNA-DYRSZKA, J. OLEJNICZAK. Katowice 2012, s. 127–138.
- Podglądanie. O „Kamiennych tablicach” Wojciecha Żukrowskiego.* W: *Literatura popularna.* T.1.: *Dyskursy wielorakie.* Red. E. BARTOS, M. TOMCZOK. Katowice 2013, s. 429–441.
- Papierowy romans. O „Pestce” Anki Kowalskiej.* W: *Proza polska XX wieku. Przeglądy i interpretacje.* T. 3. *Centrum i pogranicza literatury.* Red. E. DUTKA, G. MAROSZCZUK. Katowice 2014, s. 139–158.
- Dygat w Ameryce.* W: *Literatura polska obu Ameryk.* Red. B. NOWACKA, B. SZALESTA-ROGOWSKA. Katowice 2014, s. 499–506.
- Gombrowicz i Czysta Forma. O zapomnianym szkicu Józefa Bujnowskiego.* W: *Obszary polonistyki. Język – kultura – literatura.* Red. J. PASTERKA, M. KUŁAKOWSKA, A. ANTAS, K. KRZYSZTOŃ. Rzeszów 2014, s. 196–204.
- Paradoksy. Wokół recepcji twórczości Zdzisława Stanisława Pietrasa.* W: *Oko-lica najbliższa. Nad Bierawką. Nad Rudą.* Red. S. KRAWCZYK, P. MAJERSKI. Czerwionka-Leszczyny 2012, s. 14–20.

Indeks nazwisk

- Agamben Giorgio 28, 34–35
Antas Aneta 167
Aragon Louis 65
Arystoteles 130
- Baczyński Krzysztof Kamil 18
Baczyński Stanisław 8
Balcerzan Edward 9
Balzac Honoré de 9
Barańczak Stanisław 53–54
Barrie James Matthew 128
Barthes Roland 9, 108–109, 120–121
Bartoszyński Kazimierz 158
Bataille Georges 106–107
Baudelaire Charles 64, 118, 120
Baudrillard Jean 32, 92
Bereza Henryk 64
Berman Jakub 61
Białoszewski Miron 65
Bieńczyk Marek 108
Bolecki Włodzimierz 149–150
Bolesław III Krzywousty 154
Borkowska Ewa 91
Borkowski Andrzej 91
Borowski Tadeusz 19
Braun Kazimierz 47, 59
Broniewski Władysław 32
Bronson Betty 129
Bujnicka Maria 77, 80
Bujnowski Józef 12, 139–152, 167
Burkot Stanisław 17–18
- Bursa Andrzej 65
- Cataluccio Francesco M. 150
Cieliczko Paweł 140
Cieślak Robert 44, 45–46, 49
Cioran Emil 7
Conrad Joseph 7
Cuber Marta zob. Tomczok Marta
Czempka Maria 69
Czernecka Aleksandra 69
Czychowski Mieczysław 71
- Debray Régis 92
Degler Janusz 150
Derrida Jacques 148
Dłuska Maria 65
Dondziłło Czesław 127
Dostojewski Fiodor 60
Drewnowski Tadeusz 54–56, 61, 90
Dutka Elżbieta 167
Dybel Paweł 66
Dygat Stanisław 12, 127–136, 167
- Eco Umberto 13
Eliot Thomas Stearns 71
- Fiedler Leslie Aron 24
Fik Marta 53
Flaszen Ludwik 61
Foucault Michel 91

- Gałczyński Konstanty Ildefons 65
 Girard René 11, 80–81, 83, 86, 87
 Głowiński Michał 54
 Goethe Johann Wolfgang 39
 Gombrowicz Witold 12, 139–152, 167
 Goszczyńska Mirosława 83
 Grochowiak Stanisław 65
 Gutkowska Barbara 132

 Henryk IV Probus 154
 Herling-Grudziński Gustaw 101
 Hłasko Marek 65
 Hoffman Jerzy 61
 Holmgren Beth 85
 Honegger Arthur 22
 Hryniewicz Marek 159

 Illg Jerzy 150
 Ingarden Roman 71
 Iwaszkiewicz Jarosław 61

 Janion Maria 118
 Jankowski Zbigniew 156
 Jarzębski Jerzy 150
 Jausz Hans Robert 158
 Jelicz Antonina 154
 Jochemczyk Mariusz 32

 Kadłubek Zbigniew 157, 158
 Kalaga Wojciech 39
 Kania Ireneusz 7
 Kapera Bronisław 129
 Karpińska Marta 140–141
 Kazimierz Odnowiciel 154, 159
 Kędzierski Sławomir 32
 Kijowski Andrzej 8
 Kisiel Marian 13–14, 20, 43, 45, 69, 73,
 110, 141
 Kita Małgorzata 69
 Kłosiński Michał 32, 167
 Kołakowski Leszek 58–59
 Komendant Tadeusz 91

 Kostrzewski Józef 159
 Kowalska Anka 12, 105–126, 167
 Kozarynowa Zofia 158
 Krauss Werner 158
 Krawczyk Stanisław 157, 167
 Królak Sławomir 32, 34, 92
 Krzysztoń Karolina 167
 Kubikowski Zbigniew 132
 Kuciński Paweł 140
 Kułakowska Małgorzata 167
 Kwiecień Tomasz 13

 Leociak Jacek 21–23, 26–27, 29, 35
 Leśmian Bolesław 65, 68, 150
 Lisiecka Alicja 105
 London Jack 7
 Lubosz Bolesław 159
 Luhmann Niklas 81, 106, 112, 115

 Łapiński Zdzisław 150
 Łoziński Jerzy 81, 106
 Łukasiewicz Jacek 53–54
 Łukasiewicz Małgorzata 158

 Madej Bogda 159
 Magris Claudio 133, 136
 Majchrowski Zbigniew 24, 25, 118
 Majerski Paweł 110, 167
 Marek (św.) 87
 Markiewicz Henryk 62
 Markowski Michał Paweł 108, 150
 Maroszczuk Grażyna 167
 Martin Ferenc 103
 Martuszevska Anna 78
 Marx Jan 63–64
 Matuszewski Ignacy 62
 Melkowski Stefan 89–90, 97, 105, 113
 Mieszko II Lambert 154, 159
 Mikołajek Tadeusz 65
 Milch Baruch 22
 Milczewski-Bruno Ryszard 11, 63–73,
 167

- Mniszek Helena 11, 77–88, 167
Moskalowa Alicja Helena 139
Musil Robert 136
- Nastulanka Krystyna 17–18
Nawrocki Witold 154, 158
Nederberg Adriaan 139
Nęcka Agnieszka 110
Nikorowicz Ignacy 25
Nowacka Beata 167
Nowakowski Marek 65
Nowicki Krzysztof 64, 66
- Ochab Maryna 106
Olejniczak Józef 167
- Pasterska Jolanta 167
Pastuszewski Karol 159
Pavera Libor 73
Pawelec Dariusz 69
Pieles Stanisław 153–154, 157
Pieszczachowicz Jan 90
Pietras Zdzisław Stanisław 12, 153–159, 167
Piotrowiak Jan 39
Piotrowiak Miłosz 32
Piotrowski Andrzej 153
Piwińska Marta 20
Plecińska Maria 81
Pleciński Jacek 81
Pluta Jerzy 65, 70
Polakowska Irena 71
Porębski Janusz (pseud.) zob. Lubosz Bolesław
Prower Emanuel 39
Przyboś Julian 8, 43, 61
Pyszny Joanna 84
- Rakowski Jerzy 155
Rohoziński Janusz 111
Roux Dominik de 144–148
Roźniatowski Tadeusz 82
- Różewicz Tadeusz 11, 17–51, 53–62, 65, 167
Ruszczyk Jan 159
- Sawicka-Jurek Jolanta 91
Schulz Bruno 142, 145, 148–150
Sienkiewicz Henryk 156
Siewkowski Michał 63–65, 67–68, 70
Skarga Barbara 21–22
Skwarczyński Zdzisław 130
Sławek Tadeusz 39
Staff Leopold 37, 43
Stanisz Waclaw 153, 159
Starobinski Jean 87
Strzelecki Jan 20
Strzemiński Władysław 41
Susul Jacek 105, 119
Swoboda Tomasz 9
Szałasta-Rogowska Bożena 167
Szatkowski Jerzy 69–70
Szabó Magda 116
Szawerna-Dyrszka Anna 167
Szwedowicz Władysław 105, 114
Szymczak Mieczysław 72
- Terlecki Tymon 140
Thietmar z Merseburga 155
Tischler János 103
Tomczok Marta 167
Tramer Maciej 32
Tuwim Julian 65
- Vermeer van Delf Jan 39
Vico Giambattista 26–27, 29
Villon François 63
- Walas Teresa 79
Wallace Stevens 7
Waltari Mika 156
Ważyk Adam 11, 53–56, 58, 61, 62
Wilczek Stanisław 155

Wilhelmi Janusz 101

Wiśniewska Matylda 156

Witkiewicz Stanisław Ignacy 139, 142,
148–151

Wyka Kazimierz 55–56, 58

Wzorek Anna 89, 101

Zgorzelska Krystyna 110

Zieliński Stanisław 90

Zieliński Wiesław 63

Żukrowski Wojciech 12, 89–104, 167

Żurek Wiesława 133

Ewa Bartos

E/P
Sketches on “High” and “Popular” Literature

Summary

E/P. Sketches on “High” and “Popular” Literature is a selection of interpretative works that seek to find traces of unusual nature in texts by authors writing for different target audiences. The first part concerns poetry, the second – prose, and the third – critique.

The first part begins with a sketch entitled *The Drama of the Un(Spoken). On the Experience of Death in the Works by Tadeusz Różewicz*, which takes up the subject of the trauma of the absence expressed by means of language. *The Anatomy of the Eye. On the Perception in Różewicz* deals with the issue of how Różewicz perceives the world, and why he does so predominantly from the dark side. However, a sketch *Różewicz’s Reply. Around the Poem “The Crystal Inside of a Dirty Man”* brings forth a poetic dialogue between Adam Ważyk and Tadeusz Różewicz – an inspiring yet strong exchange of political and moral opinion rendered in verse. A component to the Różewicz’s part is a sketch entitled *Un-bearable Presence of the Sound. On the Theory of a Poem by Ryszard Milczewski-Bruno*, which treats about a poet who was renowned in the 1960s and 1970s.

Chapter two proceeds with a sketch „*Immortal Novel.*” *Issues on „The Leprous” by Helena Mniszkówna*. Here the focus is on the protagonist, who brings forth Girard’s concept of the scapegoat. The Leprous is therefore doomed to die. The subsequent texts provide interpretation of the much loved romances. Hence, *Peeping. On „Stone Tablets” by Wojciech Żukrowski*, reveals elements of a spy plot, and how the narrator’s voyeuristic perspective influences the protagonists. Also, *Paper Love Affair. On „Pestka” by Anka Kowalska* is an attempt to discuss the novel (the only one by this author) from the perspective of changes that undergo in the semantic field of the romance as a literary genre. The author of the text takes the assump-

tion that Kowalska offers a specter of possible scenarios of love affairs between the protagonists of the novel. The second part ends with an unusual romance between the writer and the reader. Hence, „*Nieprawdziwy Kraj Prawdziwy*” [*The (Un)real Land*]. *Stanisław Dygat’s Encounter with America* provides a brief analysis of the way the author of *Lake Constance* enchants his readers in his essays and travelogues. While describing, Dygat in fact does not describe, but rather transplants his readers to a world where the real journey interweaves with the conceptual America.

The third part consists of two texts. They both are an attempt to research a specific relation between literary scholars and critics, and the work itself. Thus, *Gombrowicz and the Pure Form. On the Forgotten Essay by Józef Bujanowski* recalls readings where the scholar tries to find links between the two renowned artists, namely, Witold Gombrowicz and Stanisław Ignacy Witkiewicz. The concept of the Pure Form serves to analyze the literary output of the author of *Ferdydurke*. If a text about Bujanowski is reminiscent of the way of thinking of the emigration writer, then the last article in the book, *Paradoxes. The Reception of Works by Zdzisław Pietras*, is a journey across the world of reviews toward the historical novels which used to be popular. Here the critique or recognition of popular historical novels was based on the readers’ expectations, as well as expectations of the cultural policy of the state.

Ewa Bartos

E/P

Die Skizzen über „elitäre“ und „populäre“ Literatur

Zusammenfassung

Das Buch *E/P. Die Skizzen über „elitäre“ und „populäre“ Literatur* beinhaltet die Beiträge, in denen die Verfasserin nach den Spuren der Besonderheit in den literarischen Texten von verschiedenerlei Autoren sucht. Der erste Teil betrifft Dichtung, der zweite Prosa und der dritte Kritik.

Der erste Teil beginnt mit dem Beitrag *Die Tragödie des (Nicht)Ausgedrückten. Zur Todeserfahrung in den Werken von Tadeusz Różewicz*, wo es von dem mit den Worten ausgedrückten Abwesenheitstrauma die Rede ist. In nachfolgender Skizze *Die Augenanatomie. Die Betrachtungsweise von Różewicz* wird ergründet, auf welche Art und Weise der Autor von *Kartoteka (Kartei)* die Welt bewertet, und warum er das oft aus einer „düsteren“ Perspektive macht. Der Beitrag *Różewiczs Erwiderung. Ringsum das Poem „Makelloser Innere eines schmutzigen Menschen“* werden der von Adam Ważyk und Tadeusz Różewicz geführte poetische Dialog und die in ihren Versen verewigte, interessante aber heftige Diskussion der beiden Schriftsteller über politische und ethische Probleme zurückgerufen. Der dem Różewicz gewidmete Teil wird durch die Skizze *Un-erträgliches Präsenz im Klang. Zur Gedichttheorie von Ryszard Miłczewski-Bruno* ergänzt, die ein Versuch ist, den in den 60er und 70er Jahren des 20. Jahrhunderts populären Dichter darzustellen.

Der zweite Teil wird mit dem Beitrag *„Unsterblicher Roman“*. *Ein paar Bemerkungen über „Trędowata“ (Die Aussätzige) von Helena Mniszkówna* eröffnet, in dem sich die Verfasserin auf die Protagonistin konzentriert hat. Diese gilt zwar in dem Roman als ein Sündenbock von René Girard, eine tragische Gestalt, die schließlich ums Leben kommen muss. Die zwei nächsten Beiträge handeln über bekannte und von den Lesern beliebte Romane. *Die Beobachtung durch das Schlüsselloch. Zu „Kamienne tablice“ (Stein-*

tafeln) von Wojciech Żukrowski ist eine Studie über Spionagemotive und darüber, wie die Romanhelden von der Betrachtungsweise eines Voyeurs beeinflusst werden. *Eine Scheinromanze*. Zu „*Pestka*“ (*Der Kern*) von Anka Kowalska ist ein Versuch, den einzigen Roman der Autorin hinsichtlich der in semantischer Struktur der Romanze vor sich gehenden Änderungen zu beurteilen. Die Verfasserin nimmt an, dass Kowalska verschiedene eventuelle Szenarios der Liebesbeziehungen zwischen den Hauptpersonen darstellt. Der zweite Teil endet mit einer untypischen Romanze, die sich zwischen den Lesern und dem Autor abspielt. „*Irreales wirkliches Land*“. *Amerikaerlebnisse* von Stanisław Dygat ist eine kurze Analyse von der Art und Weise, auf welche der Autor von *Jeziorko Bodeńskie* (*Der Bodensee*) die Leser mit seinen Reisefeuilletons und Reiseberichten verführt. Der Schriftsteller, der schildernd nicht beschreibt, versetzt den Leser in eine solche Welt, wo sich die wirkliche Reise mit einer Vorstellung von Amerika vermischt.

Den dritten Teil bilden zwei Beiträge, die auf die spezifische Beziehung zwischen den Literaturforschern, den Literaturkritikern und dem Werk selbst eingehen. *Gombrowicz und Reine Form*. Zu *vergessener Skizze* von Józef Bujnowski erinnert uns an die Lektüre, in der der Forscher nach den Zusammenhängen zwischen zwei geschätzten Künstlern: Witold Gombrowicz und Stanisław Ignacy Witkiewicz sucht. Der Begriff „reine Form“ dient hier der Analyse von dem ganzen Werk des Autors von Ferdynand. Ist die Skizze über Bujnowski eine Art Erinnerung an die Denkweise des Exilforschers, so ist der das Buch abschließende Beitrag *Paradoxe*. *Die Rezeption des Werkes* von Zdzisław Stanisław Pietras eine Reise durch die Kritikwelt, den einst gern gelesenen historischen Romanen entgegen. Hier entsprechen die tadelnden oder die akzeptablen Meinungen über populäre historische Romane nicht nur den Lesererwartungen sondern auch der Kulturpolitik des Staates.

Redaktor
Barbara Pietrucha

Projekt okładki
Anna Gawryś

Redaktor techniczny
Barbara Arenhövel

Korektor
Aleksandra Król

Łamanie
Marek Zagniński

Copyright © 2014 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 987-83-8012-037-2

(wersja drukowana)

ISBN 987-83-8012-038-9

(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 11,25. Ark. wyd. 9,50. Papier
offset, kl. III, 90 g Cena 20 zł (+VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław